

Fond za humanitarno pravo

#EY
ЗА ТЕБЕ

Predlog praktične politike:

**Dosuđivanje imovinskopravnog zahteva
žrtvama seksualnog nasilja u postupcima
za ratne zločine pred sudovima u Srbiji**

Fond za humanitarno pravo

Predlog praktične politike:

Dosuđivanje imovinskopravnog zahteva
žrtvama seksualnog nasilja u postupcima
za ratne zločine pred sudovima u Srbiji

jun 2021.

**#EY
ЗА ТЕБЕ**

Ova publikacija objavljena je uz finansijsku pomoć Evropske unije.
Za sadržinu ove publikacije isključivo je odgovoran Fond za humanitarno pravo i ta sadržina nipošto ne izražava zvanične stavove Evropske unije.

SADRŽAJ

APSTRAKT	5
UVOD	7
I. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR	9
II. NACIONALNI PRAVNI OKVIR.....	12
i. Prava žrtava/oštećenih.....	12
ii. Imovinskopravni zahtev – uslovi za ostvarivanje	15
iii. Preduslovi za dosuđivanje imovinskopravnog zahteva	17
iv. Određivanje privremene mere kojom se obezbeđuje imovinskopravni zahtev	19
v. Vrste štete koje mogu nastati izvršenjem krivičnog dela.....	20
vi. Odmeravanje novčane naknade nematerijalne štete	22
vii. Posebni postupci	22
III. PROBLEMI SA KOJIMA SE SUOČAVAJU ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U POSTUPCIMA ZA RATNE ZLOČINE	24
IV. PRIMERI DOBRE PRAKSE – BOSNA I HERCEGOVINA.....	26
PREPORUKE.....	27

APSTRAKT

Imovinskopravni zahtev predstavlja zahtev za naknadu štete, povraćaj stvari ili poništaj nekog pravnog posla koji su nastali kao posledica izvršenog krivičnog dela.

U krivičnom postupku, oštećeni može podneti imovinskopravni zahtev počev od faze istrage, pa sve do završetka glavnog pretresa, i o tom zahtevu će odlučiti sud ukoliko to neće dovesti do odugovlačenja postupka.

Iako je dosuđivanje tog zahteva u Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srbije predviđeno kao pravilo, sudovi u Srbiji tu zakonsku odredbu tumače kao izuzetak. Naime, od 2003. godine, otkad postoje specijalizovana odeljenja sudova koja su nadležna isključivo za suđenja u predmetima ratnih zločina, nijednoj žrtvi ratnih zločina nikada nije dosuđen imovinskopravni zahtev tokom krivičnog postupka, već su sve upućene da to svoje pravo ostvare u parničnom postupku za naknadu štete.

Osim što to predstavlja zakonsku mogućnost, dosuđivanjem imovinskopravnog zahteva žrtvama ratnih zločina, a naročito žrtvama seksualnog nasilja, sud bi izbegao ponovnu viktimizaciju žrtava koje bi morale da se pojave i učestvuju u još jednom sudskom postupku – ovog puta kao tužioci u parničnom postupku za naknadu štete.

Potrebu za odlučivanjem o tom zahtevu odmah tokom krivičnog postupka prepoznao je i Vrhovni kasacioni sud, koji je 2019. godine usvojio „Smernice za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku“ (Smernice VKS).

Taj predlog praktične politike predstavlja vodič za pravne profesionalce (tužioce, sudije i advokate) o tome kako mogu da suđenja za ratne zločine učine efikasnijim, ali i da doprinesu tome da se žrtve ratnih zločina, a naročito žrtve seksualnog nasilja, ne izlažu ponovnoj viktimizaciji učestvovanjem u još jednom dugotrajnom i skupom sudskom postupku.

Predlog praktične politike nudi analizu zakonskih rešenja koja se odnose na dosuđivanje imovinskopravnog zahteva, kao i preporuke za njihovu primenu. Isto tako, u predlogu praktične politike predstavljena je pozitivna praksa u ovoj oblasti u Bosni i Hercegovini (BiH) koju bi i pravosuđe Srbije trebalo da sledi.

Isto tako, dosuđivanje imovinskopravnog zahteva svim žrtvama krivičnih dela, a ne samo žrtvama ratnih zločina, odmah tokom trajanja krivičnog postupka učinilo bi pravosudni sistem Srbije efikasnijim, ali i pravednijim za žrtve. Efikasnijim – jer bi se pravosudni sistem rasteretio od povećanog broja parničnih predmeta, a pravednijim jer bi žrtvama tokom trajanja jednog postupka omogućilo da dobiju krivičnu pravdu, ali i naknadu štete.

Fond za humanitarno pravo (FHP), kao jedina nevladina organizacija u Srbiji koja u kontinuitetu prati sve postupke za ratne zločine pred domaćim sudovima, smatra da je obaveza pravosudnih organa Srbije da prepoznaju potrebu da se žrtvama teških krivičnih dela, među kojima su svakako i žrtve ratnih zločina, omogući da na efikasan način ostvare svoja prava bez daljeg odugovlačenja, ponovne traumatizacije i dodatnih troškova.

UVOD

Sistematsko i masovno silovanje Bošnjakinja u Foči tokom 1993. godine predstavljalo je jedan od glavnih okidača za osnivanje Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Pored stranih medijskih kuća i međunarodnih organizacija za zaštitu ljudskih prava, Fond za humanitarno pravo (FHP) bio je jedna od nevladina organizacija iz Srbije koja je dokumentovala seksualno nasilje nad Bošnjakinjama u Foči. Istraživači FHP-a su sa silovanim ženama razgovarali u nekoliko kampova na teritoriji Srbije, Makedonije i Turske u kojima su žrtve bile smeštene.

Ni nakon više od 25 godina od završetka sukoba na prostoru bivše Jugoslavije ne postoje precizni podaci koliki je broj silovanih i seksualno zlostavljanih žena. Izveštaj UNHCR-a govori o tome da je samo 1993. godine u BiH silovano između 12.000 i 70.000 žena. Jedan od razloga za nepostojanje precizne evidencije i dokumentovanih slučajeva silovanja jeste to da je na Balkanu silovanje i dalje tabu tema, a da se žrtve, i nakon skoro tri decenije od tih događaja, i dalje susreću sa stigmom kako od strane svojih porodica, tako i od sredine u kojoj žive.

Od svog osnivanja 2003. godine, Tužilaštvo za ratne zločine (TRZ) podiglo je ukupno 11 optužnica koje obuhvataju i silovanje i seksualno zlostavljanje u ratu, a njima je obuhvaćeno 14 žrtava.¹ Tri optužnice su podignute samo za silovanje (optužnicom nisu obuhvaćena ubistva). Za silovanje u ratu pred sudom u Srbiji su do sredine 2021. godine ukupno pravnosnažno osuđena devetorica optuženih.

Rasprostranjenost silovanja i seksualnog nasilja počinjenih tokom sukoba na prostoru bivše Jugoslavije, s jedne strane, i broj optuženih i osuđenih pred sudovima u Srbiji, s druge strane, govore u prilog činjenici da ti zločini i dalje nisu adekvatno istraženi i procesuirani.

Osim malog broja procesuiranih predmeta, kao problemi u ovoj oblasti zapažaju se i odsustvo systemske podrške žrtvama seksualnog nasilja. Naime, žrtve tih zločina nemaju sveobuhvatnu psihosocijalnu podršku koja im je neophodna kako bi mogle da

---

1 Čuška, Skočić, Brčko, Bijeljina, Bijeljina II, Bratunac, Anton Lekaj, Gnjilanska grupa, Kalinovik, Brčko II, Bratunac II.

nastave sa svojim životima i prevaziđu traume nastale usled silovanja jer država nije razvila primeren sistem za njihovu podršku. Žrtve tih zločina se u životu suočavaju s dugotrajnim traumama i nesigurnošću, ekonomski i socijalno su oslabljene i moraju se nositi sa različitim problemima u ostvarivanju pravde i delotvornog pravnog leka na koji imaju pravo.

Jedan od problema koje je FHP uočio tokom praćenja svih postupaka za ratne zločine koji se vode pred sudovima u Srbiji jeste odsustvo dosuđivanja imovinskopravnog zahteva tokom krivičnog postupka žrtvama ratnih zločina – uključujući i žrtve seksualnog nasilja. Razlog za tu praksu je kako inertnost Tužilaštva za ratne zločine, tako i postupanje suda po automatizmu, uz argument da se o tom zahtevu ne odlučuje tokom krivičnog postupka, jer bi to dovelo do njegovog dužeg trajanja, već isključivo u parničnom postupku za naknadu štete. Ovaj problem doprinosi zatvorenom krugu nekažnjivosti i društvene neprihvaćenosti ovih žrtava. Dosuđivanje imovinskopravnog zahteva vodi uspostavljanju restorativne pravde i ima potencijal za razbijanje tog kruga i pomoć žrtvama da prevladaju strukture neravnopravnosti i diskriminacije koje ga održavaju. Na taj način bi se mogle rešiti posledice seksualnog i rodno zasnovanog nasilja s kojima se žrtve suočavaju, povratio bi im se osećaj integriteta i vladanja sopstvenim životom, kao i osećaj da je pravda zadovoljena.

Pod terminom „žrtva“, kada se upotrebljava u ovom tekstu, podrazumeva se definicija iz Direktive 2012/29/EU, u kojoj je navedeno da je žrtva fizičko lice koje je pretrpelo štetu, uključujući fizičku, mentalnu ili emocionalnu povredu ili ekonomski gubitak, neposredno prouzrokovanu krivičnim delom. U krivičnim postupcima se pod terminom žrtve podrazumevaju i članovi porodice lica čija je smrt direktno prouzrokovana izvršenjem krivičnog dela i koji su pretrpeli štetu zbog smrti tog lica.² U procesnom smislu, terminu „žrtva“ je ekvivalent termin „oštećeni“, koji je predviđen Zakonikom o krivičnom postupku Srbije. Iako ta dva termina nisu sinonimi i postoji neophodnost izmene zakonskog okvira u Srbiji koji bi prepoznao termin „žrtva“ onako kako je on određen u Direktivi 2012/29, u ovom tekstu će oba termina biti jednako korišćena radi lakšeg praćenja i razumevanja.

---

2 Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Saveta, kojom se uspostavljaju minimalni standardi u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom za žrtve krivičnih dela, član 2.

I. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Brojni međunarodni ugovori predviđaju pravo žrtava na naknadu štete kao jedno od osnovnih prava. Među tim dokumentima su i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencija UN o eliminisanju svih oblika diskriminacije nad ženama, Konvencija UN protiv torture i drugog surovog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, Deklaracija UN o osnovnim načelima pravde za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe vlasti, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Direktiva 2012/29/EU, kojom se uspostavljaju minimalni standardi u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom za žrtve krivičnih dela itd.

Evropska konvencija o kompenzaciji za žrtve krivičnih dela sa elementima nasilja, koju je Srbija potpisala ali još nije ratifikovala, garantuje pravo na naknadu štete žrtvama i izdržanim članovima porodice u slučaju smrti žrtve i obavezuje državu da obezbedi naknadu štete u slučaju da se ona nije mogla obezbediti od počinioca.³ Ta konvencija je veoma važna jer omogućava pravo na naknadu štete od strane odgovorne države i onim žrtvama koje ne mogu da ostvare to svoje pravo jer ili ne postoji veza počinilaca zločina i državnih organa, ili počinioci nemaju dovoljno sredstava da naknade štetu. Isto tako, Direktivom EU 2012/29 predviđeno je „da žrtva ima pravo da u okviru krivičnog postupka dobije odluku o naknadi štete od strane učinioca, u razumnom vremenskom okviru, izuzev u slučajevima kada zakon predviđa da se takva odluka donosi u okviru drugog postupka“⁴, čime se naglašava potreba da žrtva dobije naknadu štete odmah u krivičnom postupku, a samo u izuzetnim slučajevima u nekom drugom postupku.

S druge strane, kada govorimo o potrebi za naknadom štete žrtvama seksualnog nasilja tokom rata, u nekoliko rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru

---

3 Evropska konvencija o kompenzaciji za žrtve krivičnih dela sa elementima nasilja, član 2. Konvencija je stupila na snagu 1. februara 1988. godine. Srbija je tu konvenciju potpisala 2010. godine, ali je još uvek nije ratifikovala.

4 Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Saveta, kojom se uspostavljaju minimalni standardi u vezi sa pravima, podrškom i zaštitom za žrtve krivičnih dela, član 16.

i bezbednosti naglašava se neophodnost zaštite svih koji žive u sukobom pogođenim područjima od seksualnog nasilja i pružanja podrške i reparacija (naknade štete) žrtvama.⁵ Tako je u prvoj rezoluciji, Rezoluciji Saveta bezbednosti broj 1820, seksualno nasilje nad ženama tokom oružanih sukoba prepoznato kao oružje i taktika ratovanja koje se može procesuirati kao ratni zločin, zločin protiv čovečnosti i genocid⁶, dok se neophodnost dosuđivanja naknade štete, odnosno reparacija toj kategoriji žrtava prvi put spominje u Rezoluciji Saveta bezbednosti broj 1888 iz 2009. godine.⁷

Poziv na delovanje prema navedenim rezolucijama Saveta bezbednosti formalizovan je 2014. godine Smernicama generalnog sekretara o reparacijama za preživjele seksualnog nasilja povezanog sa sukobima (Smernice)⁸, koje sadrže jasne preporuke o daljim koracima u izradi reparacija za žrtve. U Smernicama je navedeno osam konkretnih preporuka, od kojih su sve jednako važne i neophodne kako bi se ove žrtve na adekvatan i primeren način obeštatile. Međutim, u kontekstu ovog dokumenta najvažnije su prve dve smernice. Tako se u prvoj smernici navodi da „primerene reparacije za žrtve seksualnog nasilja povezanog sa sukobima podrazumevaju kombinaciju različitih oblika reparacije“⁹. Razlog za naglašavanje ove potrebe leži u činjenici da je šteta koja je naneta žrtvama seksualnog nasilja u ratu toliko teška da zahteva neophodnu kombinaciju i međusobno prožimanje različitih oblika reparacije. Seksualno nasilje tokom sukoba je kompleksna pojava koja uključuje i fizičke i psihičke traume, dok se same posledice razlikuju od osobe do osobe i zavise od konteksta u kom je seksualno nasilje počinjeno (da li je počinjeno u grupi, pred članovima porodice, da li je za posledicu imalo trudnoću itd.). Stoga bi naknada štete trebalo da

---

5 Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1820 (2008), 1888 (2009), 1960 (2010) i 2106 (2013) bave se isključivo počinjenim seksualnim nasiljem u oružanim sukobima.

6 Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija broj 1820 od 19. juna 2008. godine.

7 Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija broj 1888 od 30. septembra 2009. godine.

8 Smernice generalnog sekretara: Reparacije za seksualno nasilje povezano sa sukobima, pristupljeno 20. 5. 2021. godine: <http://www.ohchr.org/Documents/Press/GuidanceNoteReparationsJune-2014.pdf>

9 Smernice generalnog sekretara: Reparacije za seksualno nasilje povezano sa sukobima, pristupljeno 20. maja 2021. godine: <https://www.ohchr.org/Documents/Press/GuidanceNoteReparationsJune-2014.pdf>

se sastoji od sveobuhvatnih paketa podrške i usluga prilagođenih lokalnom kontekstu i konkretnim potrebama. To podrazumeva uvažavanje svih potreba žrtava (i članova njihovih porodica), a ne samo tretiranje neposrednih posledica zločina. Iz tog razloga je, kao jedan od oblika reparacije za te žrtve, od neizmjerne važnosti da one naknadu štete dobiju odmah u krivičnom postupku, to jest u dosuđenom imovinskopravnom zahtevu.

Druga smernica je vezana za to da „reparacije putem sudskih i/ili administrativnih odluka treba da budu dostupne žrtvama seksualnog nasilja povezanog sa sukobima kao deo njihovog prava na blagovremen, primeren i delotvoran pravni lek“¹⁰. S tim u vezi, u slučaju seksualnog nasilja koje je povezano sa sukobima, reparacije koje se ostvaruju administrativnim putem mogu se pokazati inkluzivnijim i pristupačnijim od sudova jer su one prilagođenije potrebama žrtava, procedure su fleksibilnije, a standardi dokazivanja i troškovi znatno niži. Ta vrsta reparacija zasniva se na priznavanju pretrpljene štete, bez obaveze utvrđivanja odgovornosti počinitelja za tu štetu sudskim putem. Međutim, iako se čini da je ostvarivanje putem administrativnih reparacija jednostavnije za žrtve, u Srbiji ova kategorija žrtava ne može da ostvari tu vrstu reparacija. Naime, žrtve seksualnog nasilja bi u Srbiji trebalo da imaju status civilnog invalida rata i da na osnovu tog statusa ostvare reparacije. Međutim, Zakonom o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica, koji je usvojen 2020. godine, ova kategorija žrtava ne može da ostvari taj status jer sam zakon sadrži diskriminatorna rešenja – između ostalog, zahteva da žrtva ima 50% oštećenja organizma. Ukoliko se uzme u obzir to da većina žrtava seksualnog nasilja nema telesne povrede, već da su njihove povrede isključivo emocionalne prirode povezane sa preživljenom traumom, jasno je da ove žrtve ne mogu da ostvare reparacije u administrativnom postupku.¹¹

---

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Zakon o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica (Službeni glasnik Republike Srbije br. 18/2020), član 22.

II. NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Prema zakonodavstvu Srbije, žrtve krivičnih dela pravo na naknadu štete mogu da ostvare u krivičnom i u parničnom postupku. Relevantne procesne odredbe nalaze se u procesnim zakonima – Zakoniku o krivičnom postupku i Zakonu o parničnom postupku – dok se odredbe materijalnog prava koje se odnose na različite vidove štete nalaze u Zakonu o obligacionim odnosima. U daljem tekstu će se analizirati koja prava imaju žrtve/oštećeni, koji su uslovi za ostvarivanje imovinskopravnog zahteva, koji vidovi štete postoje u domaćem zakonodavstvu, koji se problemi javljaju prilikom odlučivanja o tom zahtevu i koje su preporuke za prevazilaženje tih problema. U tekstu je dat pregled prava žrtva/oštećenih u svim krivičnim postupcima i oni važe i za žrtve seksualnog nasilja u ratu.

i. Prava žrtava/oštećenih

Zakonikom o krivičnom postupku Srbije određeno je ko se sve smatra oštećenim – oštećeni je lice čije je lično ili imovinsko pravo krivičnim delom povređeno ili ugroženo.¹² Dakle, u slučaju postupaka za ratne zločine koji za predmet imaju procesuiranje silovanja – oštećeni je žrtva silovanja, odnosno seksualnog nasilja.¹³

Oštećeni tokom trajanja krivičnog postupka ima pravo da:

- 1) podnese predlog i dokaze za ostvarivanje imovinskopravnog zahteva i da predloži privremene mere za njegovo obezbeđenje;
- 2) ukaže na činjenice i da predlaže dokaze koji su od važnosti za predmet dokazivanja;
- 3) angažuje punomoćnika iz reda advokata;

---

¹² Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik Republike Srbije br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), član 2, tačka 11.

¹³ Pred sudom u Srbiji je procesuirano i seksualno nasilje nad muškarcima, i to u postupku *Zvornik III i IV*.

- 4) razmatra spise i razgleda predmete koji služe kao dokaz;
- 5) bude obavešten o odbacivanju krivične prijave ili o odustanku javnog tužioca od krivičnog gonjenja;
- 6) podnese prigovor protiv odluke javnog tužioca da ne preduzme ili da odustane od krivičnog gonjenja;
- 7) bude poučen o mogućnosti da preuzme krivično gonjenje i zastupa optužbu;
- 8) prisustvuje pripremnom ročištu;
- 9) prisustvuje glavnom pretresu i učestvuje u izvođenju dokaza;
- 10) podnese žalbu protiv odluke o troškovima krivičnog postupka i dosuđenom imovinskopравnom zahtevu;
- 11) bude obavešten o ishodu postupka i da mu se dostavi pravnosnažna presuda;
- 12) preduzima druge radnje kada je to određeno ovim zakonikom.¹⁴

Međutim, da bi ostvarili ova prava, žrtve/oštećeni na prvom mestu moraju o njima da budu informisani, odnosno da odmah, prilikom prvog susreta s nadležnim državnim organom, dobiju pravovremenu informaciju o svojim pravima, koja treba da uključuje i informaciju o mogućnosti dosuđivanja imovinskopравnog zahteva. Po pravilu, prvi kontakt sa žrtvom ima javni tužilac i stoga je njegova uloga najvažnija. Kada se radi o postupcima za ratne zločine, vodeću ulogu u informisanju žrtava ima Tužilaštvo za ratne zločine, i to Služba za informisanje i podršku oštećenima i svedocima pri tom tužilaštvu, koja je formirana 2017. godine i koju čine zaposleni TRZ – dva člana i jedan koordinator.¹⁵

---

14 Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik Republike Srbije br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), član 50.

15 Više o Službi za informisanje i podršku oštećenim licima i svedocima u Tužilaštvu za ratne zločine videti na: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/HomeDocument/Document__sr/2017-08/latinica.pdf, pristupljeno: 2.4.2019. godine.

Način na koji se žrtve informišu treba da bude razumljiv i prenet jednostavnim jezikom, bez preterane upotrebe pravnih termina, i po mogućstvu preko brošure u kojoj će biti navedena sva prava koja se mogu ostvariti u krivičnom postupku. Isto tako, u brošuri treba da bude navedena i informacija o pravu na pravnu pomoć, uključujući i pravo na punomoćnika, kao i o mogućnosti dodeljivanja statusa posebno osetljivog svedoka.

Kada se govori o pravu žrtve na dosuđivanje imovinskopravnog zahteva tokom krivičnog postupka, u brošuri je potrebno navesti koje su prednosti ostvarivanja tog prava odmah tokom trajanja krivičnog postupka.

Veoma je važno da ta brošura bude dostavljena žrtvi odmah, uz poziv za saslušanje, uz koji će biti navedeno:

- da može da ostvari imovinskopravni zahtev;
- da, u slučaju da se odluči na podnošenje imovinskopravnog zahteva, mora da ga određeno označi i da dostavi dokaze za njegovo ostvarivanje;
- objašnjenje da zahtev, kada se odnosi na naknadu štete, mora biti opredeljen po vrsti štete (da li se radi o materijalnoj ili nematerijalnoj šteti), vidovima štete (vidovi nematerijalne štete su: umanjena životna aktivnost, pretrpljeni fizički bolovi, strah, naruženost, povreda ugleda, časti, slobode i prava ličnosti, smrt ili naročito težak invaliditet bliskog lica; vidovi materijalne štete: obična šteta, izmakla dobit i izgubljeno izdržavanje), kao i po visini štete;
- objašnjenje koja su lica ovlašćena za podnošenje imovinskopravnog zahteva;
- objašnjenje kome se i do kada može podneti, kao i da se od zahteva može odustati do kraja glavnog pretresa, ali da se posle toga ne može ponovo podneti;
- da žrtva ima pravo da prisustvuje pripremnom ročištu, na kojem može istaći zahtev, a naročito da se na pripremnom ročištu može održati i glavni pretres i da, u slučaju da se tada postupak završi, više neće imati mogućnosti da podnese zahtev;
- obaveštenje za žrtvu o mogućnosti obezbeđivanja dokaza u skladu sa odredbama Zakona o parničnom postupku, s obzirom na to da se ovo pravo ostvaruje samo na zahtev stranke u vanparničnom postupku. Ovo je naročito važno jer su u većini

slučajeva medicinska veštačenja obavljena u krivičnom postupku nepotpuna i ne mogu se koristiti, sve i da se stranke sa tim saglase, u parničnom postupku, već je potrebno obaviti dodatno veštačenje. Odugovlačenje žrtvu dodatno traumatizuje. Zato odmah, već u predistražnom postupku, žrtvi treba objasniti da može da zatraži obezbeđivanje dokaza – naročito veštačenja – odmah po zadobijenoj povredi. Ova mogućnost je naročito važna za žrtve silovanja, kada se neka vrsta veštačenja ne može obaviti po protoku određenog vremena. U postupku obezbeđivanja dokaza se mogu saslušati i određeni svedoci koji iz različitih razloga (bolest, boravak u inostranstvu itd.) neće moći da budu saslušani kasnije.¹⁶

ii. Imovinskopravni zahtev – uslovi za ostvarivanje

Imovinskopravni zahtev koji je nastao usled izvršenja krivičnog dela ili protivpravnog dela koje je u zakonu određeno kao krivično delo može se odnositi na naknadu štete, povraćaj stvari ili poništaj određenog pravnog posla.¹⁷

Ukoliko su ispunjeni uslovi za to, sud je dužan da imovinskopravni zahtev raspravi u krivičnom postupku. Mogućnost da se o zahtevu ne raspravi u krivičnom postupku treba tumačiti kao izuzetak od pravila, kako se sa ostvarivanjem ovog prava žrtve ne bi nepotrebno odugovlačilo.

Dakle, da bi se u krivičnom postupku raspravljao imovinskopravni zahtev, mora da se ispuni nekoliko uslova: prvi je da je imovinskopravni zahtev nastao kao direktna posledica izvršenja krivičnog dela i ta posledica se najčešće ogleda u vidu nastanka određene štete (o vrstama štete, njihovom određivanju i dokazivanju biće više reči u nastavku teksta).¹⁸

---

16 Smernice za unapređivanje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku, Vrhovni kasacioni sud, str. 17.

17 Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik Republike Srbije br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), član 252.

18 *Ibid.*, član 252, stav 2.

Drugi uslov se odnosi na krug lica koja su ovlašćena da podnesu imovinskopравни zahtev. To su na prvom mestu oštećeni, ali i lica koja mogu podneti i tužbu parničnom sudu za naknadu štete i to su supružnik, deca i roditelji oštećenih, a u određenim slučajevima i braća i sestre, kao i vanbračni partner.¹⁹

Treći uslov koji mora da se ispuni da bi se u krivičnom postupku odlučilo o imovinskopравnom zahtevu jeste da odluka o njemu ne bi znatno odugovlačila postupak. Taj uslov je istovremeno i najdiskutabilniji i najviše ostavljen na slobodnu procenu sudu. Naime, o tome gde je prag da se „znatno odugovlači sa postupkom“ odlučuje sud u svakom konkretnom postupku. Međutim, iako je dosuđivanje imovinskopравnog zahteva u krivičnom postupku određeno kao pravilo, sudovi u Srbiji tu zakonsku odredbu tumače kao izuzetak. Odnosno, po pravilu i automatski, a da ne utvrde da li bi odlučivanje o imovinskopравnom zahtevu dovelo do znatnog odugovlačenja postupka, sudovi odbijaju da o njemu odluče i oštećene upućuju na parnični postupak gde će to svoje pravo ostvariti. Naime, do sada, sudovi u Srbiji nisu nijednoj žrtvi ratnog zločina (uključujući i žrtve seksualnog nasilja) dosudili imovinskopравni zahtev tokom krivičnog postupka²⁰, upravo sa obrazloženjem da bi se odlučivanjem o tom zahtevu znatno odugovlačio krivični postupak. Po okončanju postupka, sudovi su žrtve upućivali da pravo na naknadu štete ostvare u parničnom postupku. Takvim postupanjem su, umesto da to bude izuzetak, sudovi u Srbiji kao pravilo u sudskoj praksi ustalili stav da se o imovinskopравnom zahtevu ne odlučuje u krivičnom postupku, već isključivo u građanskom (parničnom) postupku, što nije u skladu sa načelom efikasnijeg vođenja postupka.²¹

---

19 Zakon o obligacionim odnosima ("Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93, "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja i "Sl. glasnik RS", br. 18/2020), član 201.

20 Videti: Žrtva silovanja upućena na parnični postupak radi ostvarenja naknade štete, saopštenje, 25. 9. 2019. godine, FHP, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=36916>, pristupljeno 1. 12. 2019. godine.

21 Vrhovni kasacioni sud, Smernice za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku, str. 8.

Na negativnu praksu koja je izgrađena u Srbiji, a tiče se nedosuđivanja imovinskopravnog zahteva tokom krivičnog postupka, ukazao je i Vrhovni kasacioni sud Srbije, koji je još 2019. godine objavio „Smernice za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama krivičnih dela u krivičnom postupku“. Namera je bila da se, na prvom mestu javnim tužiocima, daju uputstva na koji način mogu da prikupe dokaze o tom zahtevu, a zatim i da se sudijama koje postupaju u krivičnom postupku daju smernice kako treba da odluče o tom zahtevu kada postoje svi neophodni dokazi.

Iako su Smernice predstavljene javnosti još 2019. godine, do danas nijedna žrtva ratnih zločina, uključujući i žrtve seksualnog nasilja, nije dobila naknadu štete tokom trajanja krivičnog postupka. Naime, u postupku protiv Dalibora Maksimovića (predmet *Bratunac*), sud je odbio da ženi žrtvi seksualnog nasilja, koja je pritom svedočila i pod merom zaštite identiteta (pod pseudonimom), dosudi imovinskopravni zahtev.²² Taj predmet je rezultat regionalne saradnje i on je ustupljen iz pravosuđa u BiH. Tužilaštvo BiH nije prikupilo dokaze koji bi bili validni za sud da bi mogao da odluči o tom zahtevu, a s obzirom na to da je predmet ustupljen, ni TRZ nije moglo da pristupi prikupljanju tih dokaza. Stoga je punomoćnica oštećenih zatražila obavljanje veštačenja žrtve kako bi se opredelio imovinskopravni zahtev. U nalazu i mišljenje veštaka opredeljena jačina i intenzitet duševnih bolova i straha i umanjenja opšte životne aktivnosti toj žrtvi i iz tog razloga sud je mogao da joj dosudi naknadu štete. Međutim, sud nije odlučio o tom zahtevu, već je žrtvu uputio na parnični postupak kako bi ostvarila to svoje pravo. Na taj način je, bez potrebe, žrtvu stavio u poziciju da učestvuje u još jednom dugotrajnom, skupom i neizvesnom postupku.

iii. Preduslovi za dosuđivanje imovinskopravnog zahteva

Međutim, da bi o tom zahtevu sud zaista i odlučio, neophodno je efikasno i blagovremeno prikupljanje dokaza od kojih zavisi odluka o tom zahtevu. Najveća odgovornost za prikupljanje dokaza o tom zahtevu je na javnom tužiocu, odnosno, u

---

22 Videti: Žrtva silovanja upućena na parnični postupak radi ostvarenja naknade štete, saopštenje, 25. 9. 2019. godine, FHP, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=36916>, pristupljeno 1. 12. 2019. godine.

slučaju ratnih zločina – na Tužilaštvu za ratne zločine. Prikupljanje tih dokaza može da se učini istovremeno uz dokazivanje krivične odgovornosti tako što će se proširiti naredba za određivanje veštačenja.

Na osnovu Zakonika o krivičnom postupku, ta obaveza TRZ postoji i pre nego što žrtva taj zahtev podnese.²³

Stoga je važno da Tužilaštvo za ratne zločine: ispita žrtvu o okolnostima imovinskopravnog zahteva i pozove je da podnese dokaze ili predloži prikupljanje određenih dokaza; izda naredbu da se izvrši psihijatrijski pregled žrtve radi konstatovanja njenog psihičkog stanja i kasnijeg utvrđivanja osnova za naknadu štete; sasluša okrivljenog o okolnostima tog zahteva; od okrivljenog uzme izjavu o imovini; ispita svedoke; odredi sudskomedicinsko i psihijatrijsko veštačenje na okolnosti mehanizma nastanka, vrste i težine telesnih povreda, umanjenja životnih aktivnosti usled povreda, odnosno okolnosti psihosocijalnih promena u ličnosti žrtve, intenziteta pretrpljenog fizičkog i duševnog bola i straha, te umanjenja životne aktivnosti; odredi ekonomsko veštačenje na okolnosti visine pretrpljene materijalne štete koja je nastala direktno ili indirektno kao posledica izvršenog krivičnog dela; sprovede finansijsku istragu u slučaju postojanja osnova sumnje da vlasnik poseduje znatnu imovinu proisteklu iz krivičnog dela, a radi njenog oduzimanja s obzirom na to da se iz oduzete imovine može namiriti šteta koju je žrtva pretrpela.²⁴

Dakle, prilikom prikupljanja dokaza zahteva se aktivna uloga TRZ i preduzimanje dodatnih napora kako bi se prikupili ne samo dokazi koji će dovesti do podizanja optužnice i utvrđivanja odgovornosti već i dokazi koji se odnose na imovinskopravni zahtev. S obzirom na to da je prilikom donošenja naredbe o veštačenju potrebno samo proširiti tu naredbu kako bi se utvrdili intenzitet i dužina trajanja bola i straha i da li i u kom procentu postoji umanjenje opšte životne aktivnosti žrtve, FHP smatra da napor TRZ u tom smislu nije velik, a da može umnogome da pomogne sudu prilikom odluke o tom zahtevu i tako pošteti žrtve ulaska u nove sudske postupke.

---

²³ *Ibid.*, član 256, stav 1.

²⁴ Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela (Službeni glasnik Republike Srbije br. 32/13, 94/16), čl. 2, 19.

iv. Određivanje privremene mere kojom se obezbeđuje imovinskopravni zahtev

Tokom prikupljanja dokaza o imovinskopravnom zahtevu, TRZ se, sa žrtvom, može suočiti s nizom prepreka. Jedna od prepreka je svakako to što optuženi tokom trajanja postupka može da otuđi svoju imovinu i tako onemogućiti žrtvu da ostvari svoj imovinskopravni zahtev. Kako bi se izbegla ta situacija, Zakonik o krivičnom postupku je predvideo mogućnost određivanja privremene mere, odnosno zabrane otuđenja imovine optuženog dok se ne okonča krivični postupak. To u praksi znači, na primer, da se optuženom može zabraniti da proda kuću čiji je vlasnik dok se ne završi postupak jer bi prodajom kuće i time što više ne poseduje imovinu sprečio žrtvu da ostvari naknadu štete.

Dakle, oštećeni/žrtva može tokom krivičnog postupka tražiti da se odrede privremene mere obezbeđenja imovinskopravnog zahteva i taj postupak će se sprovesti po pravilima Zakona o izvršenju i obezbeđenju.²⁵ U tom slučaju, žrtva postaje izvršni poverilac, dok je izvršilac krivičnog dela izvršni dužnik.

O tom zahtevu tokom istrage odlučuje sudija za prethodni postupak, a nakon podignute optužnice sudsko veće.²⁶

Kako bi se odredila privremena mera, potrebno je da se ispuni nekoliko uslova kumulativno. Prvi uslov je da žrtva mora da učini svoj imovinskopravni zahtev verovatnim – odnosno, mora da predoči dokaze da je izvesno da je nastala određena vrsta štete prilikom izvršenja krivičnog dela. Drugi uslov se odnosi na to da bi bez određivanja privremene mere izvršilac krivičnog dela osujetio ili znatno otežao naplatu imovinskopravnog zahteva žrtve. To je situacija u kojoj, kako je prethodno navedeno, izvršilac krivičnog dela proda kuću čiji je vlasnik i tako ostane bez imovine iz koje bi se žrtva naplatila. U predlogu za određivanje privremene mere mora se označiti vrsta privremene mere, njeno trajanje, sredstvo i predmet kojim se ona izvršava.

---

²⁵ Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik Republike Srbije br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), član 253.

²⁶ *Ibid.*, član 257.

Vrste privremenih mera koje se mogu odrediti jesu: zabrana otuđenja ili opterećenja kako pokretnih, tako i nepokretnih stvari; nalog organizaciji za prinudnu naplatu da bankama koje vode račune izvršioca krivičnog dela naloži da novčana sredstva u visini obezbeđenog potraživanja prenesu u depozit javnog izvršioca; nalog za oduzimanje gotovog novca i hartija od vrednosti.²⁷

Isto tako, umesto privremene mere može se odrediti i jemstvo ukoliko žrtva izjavi da se umesto određivanja privremene mere svrha može postići i time da u depozit suda izvršilac krivičnog dela položi jemstvo u visini i na vreme koje odredi sud.²⁸

v. Vrste štete koje mogu nastati izvršenjem krivičnog dela

Izvršenjem krivičnog dela žrtva može da pretrpi materijalnu i nematerijalnu štetu. Nematerijalna šteta je nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha. Materijalna šteta predstavlja umanjenje nečije imovine i to je obična šteta, ali i sprečavanje njenog uvećanja, i to je onda izmakla korist.²⁹ Većina žrtava ratnih zločina, a naročito žrtve seksualnog nasilja, u većini slučajeva je pretrpela nematerijalnu štetu, te će se u daljem tekstu analizirati ta vrsta štete, načini za njeno određivanje, kada ju je moguće dosuditi i bez određivanja veštačenja itd.

Novčana naknada nematerijalne štete predstavlja određenu satisfakciju za žrtvu koja joj omogućava da za sebe pribavi određenu vrednost koja će joj omogućiti da povrati narušenu ravnotežu prilikom prouzrokovanja štete. Obaveza naknade štete nije sankcija u krivičnom postupku, već građanskopravna obaveza onoga ko je štetu pričinio.

Zakonom o obligacionim odnosima predviđeni su sledeći vidovi nematerijalne štete: fizički bolovi, strah, duševni bolovi (usled naruženosti, umanjenja životne aktivnosti, povrede časti i ugleda, povrede slobode, povrede prava ličnosti, smrti bliskog lica,

---

²⁷ Zakon o izvršenju i obezbeđenju ("sl. glasnik rs", br. 106/2015, 106/2016 - autentično tumačenje, 113/2017 - autentično tumačenje i 54/2019), član 459, 460.

²⁸ *Ibid.*, član 451.

²⁹ Zakon o obligacionim odnosima ("Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93, "Sl. list SCC", br. 1/2003 - Ustavna povelja i "Sl. glasnik RS", br. 18/2020), član 155.

naročito teškog invaliditeta bliskog lica) i duševni bolovi nastali usled izvršenja krivičnog dela protiv polnog identiteta, dostojanstva ličnosti ili morala.³⁰

„Prilikom donošenja odluke o naknadi nematerijalne štete sud ceni kvalifikaciju povrede, dužinu i intenzitet trajanja fizičkih bolova, dužinu i intenzitet trajanja straha, stepen naruženosti i procenat umanjenja životne aktivnosti, kao i konkretne posledice na životnu aktivnost žrtve, odnosno da li ona može da obavlja sve životne aktivnosti ili neke može da obavlja samo uz pojačan napor, a na osnovu nalaza i mišljenja sudskih veštaka medicinske svrhe – lekara određene specijalnosti prema vrsti povrede (na primer: ginekolog, veštak psihijatrijske struke, ortopedski hirurg traumatolog itd.).“³¹

U zavisnosti od faze krivičnog postupka, javni tužilac ili sud određuje veštačenje kada mu je za utvrđivanje ili ocenu neke činjenice potrebno stručno znanje. U skladu sa obavezom prikupljanja dokaza o odlučivanju o imovinskopravnom zahtevu, potrebno je da javni tužilac u naredbi za veštačenje proširi zadatak sudskog veštaka medicinske struke nalogom da se veštak prilikom davanja nalaza i mišljenja izjasni i o jačini i trajanju straha (psihijatar), odnosno bolova (hirurg, traumatolog), odnosno psihijatar u slučaju da je strah ostavio trajne posledice u vidu bolesti i sl.

S druge strane, postoje određeni vidovi nematerijalne štete kod kojih sud, po pravilu, ne izvodi dokaz veštačenjem preko sudskog veštaka psihijatrijske struke, već odluku donosi samo na osnovu neposrednog saslušanja žrtve na okolnost pretrpljene štete. U te vidove nematerijalne štete spada šteta nastala usled povrede časti i ugleda, slobode i prava ličnosti i smrti bliskog lica. S tim u vezi, prema stavu Vrhovnog kasacionog suda, sud može da dosudi imovinskopravni zahtev velikom broju žrtava samo na osnovu njihovog saslušanja, a bez nalaza i mišljenja veštaka. U tu grupu žrtava spadaju, između ostalih, i žrtve ratnih zločina.³² S obzirom na to da je i Vrhovni kasacioni sud prepoznao žrtve ratnih zločina – članove porodica žrtava – kao kategoriju žrtava kojima treba dosuditi imovinskopravni zahtev samo na osnovu saslušanja, jasno je

---

30 *Ibid.*, članovi 200–202.

31 Smernice za unapređivanje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku, Vrhovni kasacioni sud, str. 33.

32 *Ibid.*, str. 34.

da sudovi u Srbiji moraju da odustanu od svog uvreženog stava da se taj zahtev može raspraviti isključivo u parničnom postupku.

vi. Odmeravanje novčane naknade nematerijalne štete

Kada se govori o naknadi nematerijalne štete, na prvom mestu je to da ona mora da bude pravična i dosuđena u odnosu na svaki konkretan slučaj jer uvek treba imati u vidu da naknada štete mora biti prilagođena svakom pojedincu, odnosno mora biti individualizovana, a ne dosuđena samo u skladu sa objektivnim pokazateljima.

Prema tome, ukoliko se radi o fizičkim bolovima ili strahu koje su žrtve trpele, u obzir se prilikom veštačenja mora uzeti jačina intenziteta straha i dužina njegovog trajanja. Isto tako, strah može da dovede do trajne promene ličnosti i bolesti, odnosno do posttraumatskog stresnog poremećaja, koji trajno umanjuje životnu aktivnost žrtve. Tada žrtvi, pored naknade zbog pretrpljenog straha, pripada i naknada štete za duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti. Isto tako, okolnosti koje utiču na visinu naknade štete jesu i životna dob, pol, porodično stanje, neugodnost zbog posledica povrede itd.

Prema podacima Vrhovnog kasacionog suda, najviši iznos pravične novčane naknade nematerijalne štete za potpuno umanjenje životne aktivnosti koje se dosuđuje u postupcima za naknadu štete pred sudovima u Srbiji jeste između 2.500.000,00 i 3.000.000,00 dinara.³³

vii. Posebni postupci

Sporazum o priznavanju krivičnog dela

Jedan od načina kojima se može okončati krivični postupak jeste i sporazum o priznanju krivičnog dela koji zaključuju javni tužilac i okrivljeni, a sud ga – ukoliko su ispunjeni formalni uslovi – potvrđuje. Među uslovima koji moraju biti ispunjeni da

---

³³ *Ibid.*, 37.

bi sud potvrdio taj sporazum jeste to da su u posebnoj odredbi sporazuma određeni vrsta, iznos, rok i način ostvarivanja imovinskopravnog zahteva. Dakle, obaveza javnog tužioca je da, pre nego što započne pregovore sa okrivljenim, upozna žrtvu sa tim da ima pravo da podnese imovinskopravni zahtev i pribavi podatke o imovnom stanju okrivljenog.³⁴ Ta obaveza važi i za TRZ.

Jedna od preporuka Vrhovnog kasacionog suda sudijama je da prilikom odlučivanja o sporazumu provere da li u spisima predmeta postoje dokazi o tome da li je žrtva tokom pregovora javnog tužioca i okrivljenog bila obavještena o svojim pravima vezanim za naknadu štete i upoznata sa njima. Ukoliko takvi dokazi nedostaju, sud će obavezati javnog tužioca da u određenom roku dostavi takve dokaze, odnosno da dopuni sporazum.³⁵

---

³⁴ Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik Republike Srbije br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), član 314, stav 1, tačka 4.

³⁵ *Ibid.*, član 229, stav 3.

III. PROBLEMI SA KOJIMA SE SUOČAVAJU ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U POSTUPCIMA ZA RATNE ZLOČINE

Nekoliko puta je u ovom dokumentu naglašeno to da do danas nijedna žrtva ratnih zločina nije ostvarila imovinskopravni zahtev tokom krivičnog postupka. Posledica takvog stava je to da se žrtve, nakon dugotrajnog i za njih emotivno veoma iscrpljujućeg krivičnog postupka, dodatno viktimiziraju jer su prinuđene da svoje pravo na naknadu štete ostvaruju u još jednom dugotrajnom i veoma skupom postupku. Neukost, nedovoljna informisanost o pravima i nedostatak pravne pomoći isto tako dovode do toga da se žrtve retko odlučuju da svoje pravo ostvare u parničnom postupku, čime praktično odustaju od prava na naknadu štete.³⁶

U slučaju žrtava seksualnog nasilja pojavljuje se još jedan problem. Naime, ukoliko je žrtva seksualnog nasilja u krivičnom postupku imala status zaštićenog svedoka i tokom njega nije ostvarila imovinskopravni zahtev, ta žrtva će – ukoliko želi da se upusti u parnični postupak – morati da odustane od zaštitnih mera jer Zakon o parničnom postupku ne daje mogućnost da se osoba u ulozi tužioca pojavi pod pseudonimom, već isključivo pod imenom i prezimenom. Dakle, neostvarivanjem imovinskopravnog zahteva tokom krivičnog postupka, žrtva seksualnog nasilja je pred izborom da li će zadržati zaštitne mere i ostati bez prava na naknadu štete, ili će odustati od mera zaštite i pojaviti se u ulozi tužioca u parničnom postupku za ostvarivanje prava na naknadu štete. U takvoj situaciji se našla zaštićena svedokinja, žrtva silovanja, u predmetu protiv Dalibora Maksimovića (predmet *Bratunac*), kojoj sud, uprkos merama zaštite i dostavljenom urednom nalazu i mišljenju veštaka u kojem je precizno određen imovinskopravni zahtev, nije dosudio naknadu štete tokom trajanja krivičnog postupka, već ju je uputio na parnični postupak.³⁷ Na ovom mestu je važno

---

36 Vrhovni kasacioni sud, Smernice za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku, str. 8.

37 Videti: Žrtva silovanja upućena na parnični postupak radi ostvarenja naknade štete, saopštenje, 25. 9. 2019. godine, FHP, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=36916>, pristupljeno 1. 12. 2019. godine.

istaći činjenicu da sud prilikom dosuđivanja tog zahteva mora da uzme u obzir sve okolnosti slučaja – a ovde su te okolnosti da se radi o žrtvi koja je državljanka druge države (BiH), koja živi u manjem mestu gde je i dalje izložena diskriminaciji jer je žrtva silovanja i koja je skromnog imovinskog stanja, a koju je sud u Srbiji izložio tome da opet mora da dolazi u Srbiju, daje iskaz i izlaže se visokim sudskim troškovima.

Stoga FHP smatra da je obaveza TRZ da učini sve kako bi na valjan način prikupilo dokaze o ostvarivanju ovog zakona i odmah tokom istrage dalo proširen nalog veštaku određene specijalnosti da obavje veštačenje žrtve. Isto tako, sudovi ni u kom slučaju ne smeju po automatizmu da odlučuju da žrtve upute na parnicu, već treba da sagledaju sve okolnosti koje utiču na tu odluku, a naročito – da li je obavljeno veštačenje, čiji je državljanin žrtva, kakvog je imovnog stanja, da li boluje od određenih bolesti koje su posledica pretrpljene traume itd. Sud će, ukoliko sve navedeno uzme u obzir, veoma retko biti u situaciji da o tom zahtevu ne može da odluči tokom krivičnog postupka.

IV. PRIMERI DOBRE PRAKSE – BOSNA I HERCEGOVINA

Sudska praksa koja je u ovoj oblasti razvijena u BiH jedan je od pozitivnih primera za to da je žrtvama seksualnog nasilja moguće dosuditi imovinskopravni zahtev u krivičnom postupku. Naime, 2015. godine je sud BiH doneo prvu presudu u kojoj je žrtvi silovanja u ratu dosudio imovinskopravni zahtev u iznosu od 30.000 KM (oko 15.000 EUR) tokom krivičnog postupka. Nakon toga, usledilo je još nekoliko presuda u kojima je krivični sud isto postupio.³⁸ Međutim, žrtve seksualnog nasilja su se nakon dosuđivanja imovinskopravnog zahteva u krivičnom postupku susretale s dodatnim problemima pošto nisu mogle da naplate novčane iznose od osuđenih jer oni ne poseduju imovinu iz koje bi se žrtve naplatile, a ne postoji ni poseban Fond za žrtve na državnom nivou iz kog bi mogle da naplate dosuđeni imovinskopravni zahtev.³⁹ Stoga se TRIAL International 2017. godine predstavkom obratio Komitetu UN protiv torture, koji je u avgustu 2019. godine doneo odluku u kojoj je naveo da je BiH dužna da uspostavi efikasan sistem isplate naknade štete žrtvama ratnih zločina, uključujući i žrtve silovanja u ratu, ali i da osigura odgovarajuću i besplatnu medicinsku i psihološku pomoć.⁴⁰

---

38 Prvu presudu je Sud BiH doneo u junu 2015. godine u predmetu protiv Slavka Savića, TRIAL International, ured u BiH, Obeštećenje preživjelih u okviru krivičnih postupaka: perspektive sa terena, str. 10, dostupno na: https://trialinternational.org/wp-content/uploads/2016/11/TRIAL-International_compensation-publication_BO_web.pdf, pristupljeno 11. decembra 2019. godine.

39 *Ibid.*, str. 44.

40 Al Jazeera Balkans, Presuda protiv BiH u korist žrtve silovanja tokom rata, dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/presuda-protiv-bih-u-korist-zrtve-silovanja-tokom-rata>, pristupljeno 11. 12. 2019. godine.

PREPORUKE

1. Obaveza svih državnih organa koji su nadležni za procesuiranje ratnih zločina, a naročito TRZ, jeste da ulože dodatan napor kako bi se u Srbiji promenila sudska praksa i žrtvama krivičnih dela, a naročito žrtvama silovanja i seksualnog nasilja u ratu, dosudila naknada štete tokom trajanja krivičnog postupka.
2. Obaveza TRZ je da odmah, pri prvom susretu sa žrtvom, obavesti žrtvu o njenom pravu na dosuđivanje imovinskopravnog zahteva i prednosti njegovog dosuđivanja tokom trajanja krivičnog postupka.
3. TRZ mora da preuzme aktivniju ulogu i da odmah tokom istražnog postupka, i pre nego sama žrtva podnese zahtev, pristupi prikupljanju dokaza za njegovo ostvarivanje.
4. TRZ u naredbi za određivanje veštačenja mora da precizira nalog veštaku da u nalazu i mišljenju opredeli intenzitet i dužinu trajanja bola i straha i u kom procentu je žrtvi umanjena opšta životna aktivnost.
5. TRZ će u svakom konkretnom slučaju ohrabrivati žrtvu da zahteva određivanje privremene mere obezbeđenja.
6. U slučaju da se radi o predmetu koji je rezultat regionalne saradnje sa pravosuđem BiH, obaveza TRZ je da na pripremnom ročištu predloži određivanje veštačenja žrtve.
7. Sud će u svakom konkretnom slučaju prilikom odlučivanja o imovinskopravnom zahtevu uzeti u obzir sve okolnosti konkretnog slučaja i, kad god je to moguće, dosuditi zahtev tokom trajanja krivičnog postupka. Naročita okolnost koju će sud uzeti u obzir jeste da li je žrtva seksualnog nasilja tokom trajanja krivičnog postupka svedočila pod merama zaštite.
8. U slučaju da o ovom zahtevu zaista nije moguće odlučiti u krivičnom postupku, a radi se o žrtvi koja je svedočila pod merama zaštite, preporuka FHP-a je da se izmeni Zakon o parničnom postupku u tom smislu da se žrtvama koje su tokom krivičnog postupka imale zaštitne mere dozvoli da ih zadrže i tokom parničnog postupka. Isto tako, obaveza Srbije je da uspostavi adekvatan mehanizam na osnovu koga bi žrtvama silovanja koje su ostvarile pravo na naknadu štete taj novčani iznos zaista bio i isplaćen.

Predlog praktične politike:

Dosuđivanje imovinskopravnog zahteva žrtvama seksualnog nasilja u postupcima za ratne zločine pred sudovima u Srbiji

Izdavač:

Fond za humanitarno pravo

Dečanska 12, Begrade

www.hlc-rdc.org

Autorka:

Ivana Žanić

Lektorka:

Nevena Bojičić

Tiraž:

50

Štampa:

Instant System, Beograd

ISBN-978-86-7932-118-3

